

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025)

УДК 347.77:004

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Р.С. Кірін

д.ю.н., доцент, головний судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ
МВС України (м. Дніпро).

ORCID-0000-0003-0089-4086

О.А. Пашенко

к.т.н., доцент кафедри НГІБ НТУ «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро).

ORCID-0000-0003-3296-996X

В.Л. Хоменко

к.т.н., доцент кафедри НГІБ НТУ «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро).

ORCID-0000-0003-3296-996X

CHALLENGES AND PROSPECTS OF PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE ERA OF DIGITAL TECHNOLOGIES

R.S. Kirin

Doctor of Law, associate prof., chief forensic expert of Dnipropetrovsk RFC of the
MIA of Ukraine (Dnipro).

ORCID-0000-0003-0089-4086

O.A. Pashchenko

Ph.D., associate prof. OGED department Dnipro University of Technology (Dnipro).

ORCID-0000-0003-3296-996X

V.L. Khomenko

Ph.D., associate prof. OGED department Dnipro University of Technology (Dnipro).

ORCID-0000-0002-3607-5106

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2025)

Анотація: Стаття аналізує виклики захисту прав інтелектуальної власності у контексті розвитку цифрових технологій, штучного інтелекту та віртуального простору. Розглядаються проблеми цифрового піратства, створення творів ШІ, захисту прав у метавсесвіті та використання блокчейн і NFT. Пропонується гармонізація законодавства України з нормами ЄС, застосування технологій для моніторингу порушень та підвищення правової культури

Ключові слова: інтелектуальна власність, цифрові технології

Annotation: The article explores challenges in protecting intellectual property rights amid digital technologies, artificial intelligence, and virtual spaces. It addresses digital piracy, AI-generated works, IP protection in the metaverse, and the use of blockchain and NFT. The study suggests harmonizing Ukraine's legislation with EU standards, using technology to monitor violations, and enhancing legal awareness.

Keywords: intellectual property, digital technologies

Наприкінці 2024 р. в межах скринінгу відповідності українського законодавства праву ЄС за переговорним розділом 7 «ІВ-право» європейські представники відзначили, що процес інтеграції в ЄС в такій складній та комплексній сфері як ІВ-право супроводжуватиметься викликами та закликали українську сторону продовжувати консультуватися з представниками міжвідомчих служб, проєктів і колегами з представництва ЄС, ІВ-відомства ЄС (EUIPO), Європейського патентного відомства (EPO) та інших європейських інституцій.

На жаль, Україна залишається одним із транзитних пунктів для поставок контрафактної продукції до ЄС, а розробка ефективних механізмів для боротьби з цим негативним явищем є складовою довготривалого діалогу. Тож вкотре було наголошено на необхідності створення в Україні Вищого суду з ІВ-питань.

Законопроект № 6487про останній нарешті включено до парламентського порядку денного № 4229-IX від 11.02.2025 р. Крім того, Україні вже зараз слід враховувати основні положення Пакету реформ законодавства ЄС щодо промислових зразків, які мають бути адаптовані в національне законодавство країн-членів до грудня 2027 р.

Захист прав інтелектуальної власності (ІВ) є однією з ключових проблем сучасного права, особливо в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій (ЦТ), штучного інтелекту (ШІ) та віртуального простору. Ці технології відкривають нові можливості для створення, поширення та комерціалізації об'єктів ІВ, але водночас створюють серйозні виклики для їх правового захисту. Піратство, контрафакт, кіберсквотинг, порушення авторських прав у цифровому середовищі та етичні питання використання ШІ для створення творів – лише частина проблем, з якими стикаються правовласники, законодавці та суспільство. У цій статті розглядаються основні аспекти захисту ІВ-прав, вплив ЦТ, ШІ та віртуального простору на ці процеси, а також можливі шляхи вирішення сучасних викликів.

Захист ІВ-прав охоплює широкий спектр механізмів – від цивільно-правових (компенсація збитків, заборона використання) до адміністративних (штрафи) та кримінальних (позбавлення волі за піратство чи контрафакт). В Україні основними нормативними актами, що регулюють захист прав ІВ, є Цивільний кодекс України, зокрема Книга IV, яка присвячена ІВ-правам, а також спеціальні закони про: - авторське право і суміжні прав; - охорону прав на знаки для товарів і послуг; - охорону прав на винаходи і корисні моделі; - охорону прав на промислові зразки; - охорону прав на компонування напівпровідникових виробів; - правову охорону географічних зазначень; - ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав.

Проте традиційні механізми захисту, розроблені для аналогового світу,

часто виявляються неефективними в цифрову еру. Наприклад, піратство в Інтернеті, коли фільми, музика чи програмне забезпечення незаконно завантажуються через торрент-сайти, стало масовим явищем. За даними звіту EUIPO (European Union Intellectual Property Office), у 2022 р. економічні втрати від піратства в ЄС склали понад 50 мільярдів євро, а в Україні, за оцінками експертів, ця цифра сягає 1 мільярда доларів щорічно [1].

Розвиток ЦТ кардинально змінив способи створення, поширення та використання об'єктів ІВ. З одного боку, Інтернет надає безпрецедентні можливості для творців: платформи, такі як YouTube, Spotify чи Amazon Kindle, дозволяють авторам швидко поширювати свої твори по всьому світу. З іншого боку, ці ж технології полегшують порушення прав ІВ. Наприклад, технології потокового мовлення (streaming) дозволяють користувачам отримувати доступ до піратського контенту без необхідності завантаження, що ускладнює відстеження порушень. У відповідь на ці виклики правовласники та уряди вдаються до використання технологій цифрового захисту, таких як DRM (Digital Rights Management), які обмежують копіювання та поширення контенту. Проте DRM часто критикують за обмеження прав законних користувачів, наприклад, через неможливість зробити резервну копію придбаного контенту [2]. В Україні проблема цифрового піратства частково вирішується через блокування доступу до піратських сайтів, але ефективність таких заходів залишається низькою через використання VPN та інших засобів обходу блокувань.

ШІ додає нові виміри до проблематики захисту прав ІВ. ШІ здатен створювати твори, які традиційно вважалися результатом людської творчості: музику, картини, літературні тексти, програмний код. Наприклад, алгоритми, такі як DALL-E чи MidJourney, генерують зображення на основі текстових запитів, а інструменти на кшталт ChatGPT можуть писати статті чи сценарії. Це породжує низку правових питань: хто є автором твору, створеного ШІ – розробник алгоритму, користувач, який ввів запит, чи сам ШІ? У більшості

юрисдикцій, зокрема в Україні, авторське право надається лише людині, що виключає ІІІ з кола правовласників. Проте в деяких країнах, наприклад у Великобританії, законодавство (Copyright, Designs and Patents Act 1988) визначає, що автором твору, створеного комп'ютером, є особа, яка зробила необхідні дії для його створення [3]. В Україні це питання залишається неврегульованим, що створює правову невизначеність. Наприклад, якщо ІІІ створив музичний твір, який став комерційно успішним, виникає проблема розподілу прав між розробником ІІІ, користувачем та, можливо, правовласниками даних, на яких навчався алгоритм.

Ще однією проблемою, пов'язаною з ІІІ, є використання захищених об'єктів ІВ для навчання алгоритмів. Багато моделей ІІІ, таких як GPT, тренуються на величезних масивах даних, які включають тексти, зображення та музику, що можуть бути захищені авторським правом. У 2023 році кілька авторів, зокрема Сара Сільверман, подали позови проти компаній OpenAI та Meta, стверджуючи, що їхні твори використовувалися для навчання ІІІ без дозволу [4]. В Україні подібні прецеденти поки відсутні, але зростання популярності ІІІ-технологій робить це питання актуальним. Для вирішення проблеми доцільно запровадити механізми ліцензування даних для навчання ІІІ, а також розробити етичні стандарти використання таких технологій, що враховуватимуть права авторів [5].

Віртуальний простір, зокрема метавсесвіт, додає ще один рівень складності до захисту прав ІВ. Мета-всесвіт – це цифровий простір, де користувачі можуть взаємодіяти через аватари, купувати віртуальні товари, відвідувати концерти чи виставки. У таких середовищах об'єкти ІВ, такі як аватари, віртуальні предмети чи цифрове мистецтво, часто стають об'єктами порушення. Наприклад, у 2022 році бренд Hermès подав позов проти творця NFT-колекції MetaBirkins, стверджуючи, що використання назви Birkin у віртуальному просторі порушує права на торговельну марку [6]. У метавсесвіті

також поширене явище кіберсквотингу, коли зловмисники реєструють доменні імена чи назви, схожі на відомі бренди, щоб отримати вигоду. В Україні захист прав ІВ у віртуальному просторі поки не має чіткого правового регулювання, хоча Закон України "Про авторське право і суміжні права" теоретично може застосовуватися до цифрових об'єктів. Для ефективного захисту прав у метавсесвіті необхідно розробити спеціальні норми, які враховуватимуть специфіку віртуальних активів, а також запровадити механізми ідентифікації правовласників у цифровому середовищі.

Технологія блокчейн, яка часто використовується у віртуальному просторі, зокрема для створення NFT (невзаємозамінних токенів), пропонує нові можливості для захисту ІВ-прав. NFT дозволяють підтверджувати унікальність та право власності на цифрові об'єкти, такі як картини, музика чи віртуальні предмети. Наприклад, художник Beeple продав свій цифровий твір у форматі NFT за 69 мільйонів доларів у 2021 р., що стало прецедентом для комерціалізації цифрового мистецтва [7]. Проте NFT також породжують проблеми: часто токени створюються на основі творів, права на які належать іншим особам, що призводить до спорів. В Україні ринок NFT лише починає розвиватися, але вже є випадки шахрайства, коли зловмисники продають токени, не маючи прав на відповідні ІВ-об'єкти. Для вирішення цих проблем необхідно запровадити механізми верифікації правовласників перед створенням NFT, а також розробити міжнародні стандарти для торгівлі такими активами [8].

ЦТ також впливають на захист ІВ-прав у сфері патентного права. ШІ дедалі частіше використовується для створення винаходів, що ставить питання про можливість їх патентування. У 2020 р. ЕПО відхилило заявку на патент, подану від імені ШІ DABUS, аргументуючи, що винахідником може бути лише людина [9]. Проте в Південній Африці та Австралії суди визнали ШІ винахідником, що свідчить про різницю в підходах. В Україні патентне законодавство (Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні

моделі») не передбачає можливості патентування винаходів, створених ІІІ, що потребує перегляду в контексті технологічного прогресу [10]. Крім того, ЦТ полегшують доступ до патентної інформації, що може призводити до її неправомірного використання, наприклад, у країнах з низьким рівнем правового захисту.

Захист прав ІВ у цифрову еру вимагає не лише вдосконалення законодавства, а й використання технологій для боротьби з порушеннями. Наприклад, алгоритми ІІІ можуть застосовуватися для моніторингу Інтернету на предмет піратського контенту: YouTube використовує систему Content ID, яка автоматично виявляє та блокує відео, що порушують авторські права [11]. В Україні подібні технології поки не набули широкого поширення, але їх впровадження могло б значно підвищити ефективність захисту прав ІВ. Водночас необхідно забезпечити баланс між захистом правовласників та правами користувачів, адже надмірні обмеження можуть стримувати інновації та доступ до інформації.

Міжнародна співпраця є ще одним важливим аспектом захисту прав ІВ у цифрову еру. Угода TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), яку адмініструє ВТО, встановлює мінімальні стандарти захисту ІВ-прав, але її норми часто не враховують специфіку ЦТ. У контексті інтеграції до ЄС Україна зобов'язана імплементувати Директиву 2019/790 про авторське право в цифровому єдиному ринку, яка передбачає відповідальність онлайн-платформ за контент, завантажений користувачами [12]. Це може стати важливим кроком для боротьби з піратством, але потребує значних зусиль для адаптації національного законодавства та підвищення спроможності судової системи.

Вплив ЦТ, ІІІ та віртуального простору на захист ІВ-прав є багатогранним: вони створюють нові можливості для творців, але водночас ускладнюють правове регулювання. Для ефективного захисту ІВ-прав

необхідно:

- 1) гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, враховуючи специфіку цифрового середовища;
- 2) розробити правові норми для регулювання творів, створених ШІ, та використання даних для його навчання;
- 3) запровадити спеціальні механізми захисту прав у метавсесвіті, зокрема для віртуальних активів та NFT;
- 4) використовувати технології, такі як ШІ та блокчейн, для моніторингу та захисту ІВ-прав;
- 5) підвищувати правову культуру суспільства та бізнесу через освітні програми.

Лише комплексний підхід дозволить забезпечити баланс між захистом прав творців, інтересами суспільства та розвитком інновацій у цифрову еру.

Література

1. EUIPO The Economic Cost of IPR Infringement in the EU. European Union Intellectual Property Office, 2022. 150 p.
2. WIPO Digital Rights Management: Challenges and Solutions. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2021. 120 p.
3. Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK), Section 9(3). London: UK Legislation, 1988.
4. Silverman v. OpenAI, Case No. 3:23-cv-03416 (N.D. Cal. 2023). Northern District of California, 2023.
5. Kirin Roman, Khomenko Volodymyr, & Pashchenko Oleksandr. (2024). Prospects of legal regulation of educational AI relations. In Oleksii Kostenko & Yuriy Yekhanurov (Eds.), DIGITAL TRANSFORMATION IN UKRAINE: AI, METAVERSE, AND SOCIETY 5.0 (pp. 124-129). SciFormat Publishing Books. <https://doi.org/10.69635/978-1-0690482-1-9-ch13> (Монографія) ISBN: 978-1-

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025)

0690482-1-9(eBook) DOI: <https://doi.org/10.69635/978-1-0690482-1-9>

6. Hermès International v. Mason Rothschild, Case No. 1:22-cv-00384 (S.D.N.Y. 2022). Southern District of New York, 2022.
7. Christie's Beeples EVERDAYS: The First 5000 Days Sells for \$69 Million: Press Release. New York: Christie's, 2021. URL: <https://www.christies.com/about-us/press-archive/details?PressReleaseID=9970> (дата звернення: 02.04.2025).
8. Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Пащенко О.А. Класифікаційні критерії масових відкритих онлайн-курсів з інтелектуальної власності. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 78. №. 4. С. 315-330. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.3353>
9. EPO Decision on DABUS Patent Application (EP 18 275 163). Munich: European Patent Office, 2020. 10 p.
10. . Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Коросташова І.М. Патентологія: навч. посіб. М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2018. 240 с.
11. YouTube How Content ID Works. YouTube Help Center, 2023. URL: <https://support.google.com/youtube/answer/2797370?hl=en> (дата звернення: 02.04.2025).
12. Директива 2019/790 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права в цифровому єдиному ринку. Брюссель: Європейський Союз, 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj> (дата звернення: 02.04.2025).